

Existují paralelní věky?

Ve spisu Trimorfé Protennoia NHC XIII,1/ 40,4-7 se nachází jedna podivuhodná zmínka.

A veliký daimón počal zřizovat aióny, aby napodobil krásu a podobu už
jsoucích aiónů a ozdobil/ustanovil¹ je svou vlastní mocí. (ΑΥΩ ΔΕΑΡΧΕΙ
ΝΑΙ ΠΙΝΟΣ ΝΔΑΙΜΩΝ ΔΤΣΕΝΟ ΝΗΕΝ ΔΙΩΝ ΗΠΣΜΑΤ ΝΗΙΑΙΩΝ
ΕΤΨΟΟΠ ΔΤΣΕΝΟ ΔΕ (ΜΜΔΥ ΕΒΟΛ ΞΝ ΤΕΥΒΟΜ)

Velký daimón, který se jmenuje SAKLA SAMAEL JALTABAOOTH (39,11) je pravděpodobně démiurg. V NHC XIII,1 není zcela jasné, zdali jím není nakonec transformovaný Logos, který se dříve (ve světě vyšších emanací) stává se původcem veškerých aiónů, včetně jejich "otce"(38,7). Druhá možnost je, že je jakýmsi "implicitním protivníkem/odpůrcem", který se zjeví v okamžiku, kdy Logos dokoná své dílo a *prohlásí se králem* (39,4-5). Uvedené místo je zároveň zřejmě jediným, a to dost mlhavým popisem stvoření světa v tomto traktátu, ale to není to, co nás nyní bezprostředně zajímá. Avšak velké pozornosti si zaslouží moment toho, že zde – přičiněním démiurgovým – vznikají *AIÓNY* a to v situaci, kdy už je celý (nebeský) svět konstituován, kdy už – tak říkajíc – jedna sada aiónů existuje. Možná by nás to nemuselo tolik trápit, kdyby místo aiónů byla řeč o démonech nebo andělech (jak ještě níže uvidíme pojmy *aion* a *angelos* mají k sobě v gnóstické literatuře občas blízko), nebo pokud považujeme aiony jednoduše za nějaké bytosti andělům nebo bohům podobné, popřípadě jen za terminologické přeznačení bohů nějakého pozdně helénistického panteónu, k čemuž mnoho vykladačů při nedosti pozorném čtení gnóstických textů přirozeně inklinuje. Ale je tento obraz o gnóstických *aiónech* jako jednoduše o démonech, ať už jakéhokoli řádu a kvality, správný? Slovo *aión* přeci souvisí velmi úzce s časem a časovostí a jeho nejpřibližnější český překlad (nyní samozřejmě mimo jakýkoli další kontext) by zněl nejspíš *věk*. Dále víme, že *aióny* jsou v gnóstické literatuře především jakýmsi stupni zprostředkujícími mezi prvotním božstvím a světem; stupni ontologicky vůči světu prvotnějšími, dost často se jeho stvoření i účastníci; je tedy nasnadě u nich předpokládat také nějaký ne-li přímo *prostorový* tedy aspoň "*světový/kosmický*" rozměr.² Tyto skutečnosti si od gnóstických aiónů nemůžeme nikdy úplně odmyslit. To však staví výsledek démiurgova aktu do velmi podivného světla. Máme tomu rozumět tak, že (ontologicky) od tohoto aktu existují jakési paralelní světy, nebo paralelní časy, které spolu nekomunikují, ba jsou spolu v rozporu? Existuje jeden svět nebo více? Takové otázky mají dodnes svou filosofickou relevanci, ba neváhám říci brizantní rezonanci. Bylo by tedy záhodno podívat se na tento záhadný gnóstický pojem aiónu blíže.

K takovému úkolu je možno přistoupit ze dvou hledisek: filosofického a historicky-religionistického. Pokusím se alespoň v náčrtu o obojí. Cílem mé práce, jíž je tento článek

---

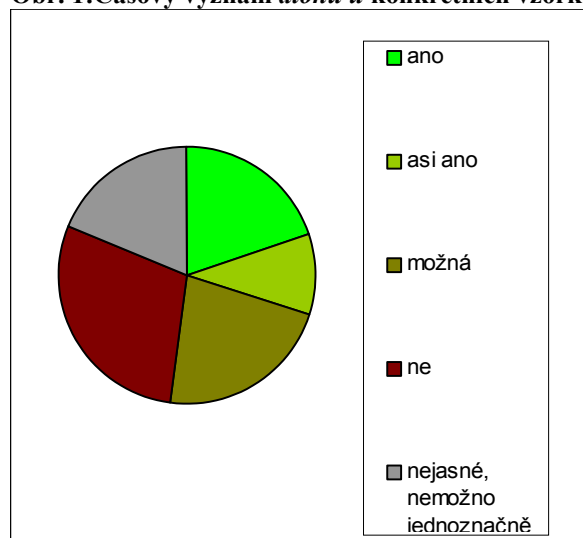
¹ Viz pozn. 2 níže.

² V této souvislosti malá poznámka: Pro ono "zřizovat aióny" je v našem úryvku použit poměrně řídký koptský výraz ΤΣΕΝΟ. To je varianta výrazu ΤΣΑΝΟ (kolísání a / ε je pro texty z Nag Hammádí typické; proto také úvodní α- νΑΤΣΕΝΟ je třeba vykládat jako cirkumstanciální konvertor), který Lambdin (Introduction to Sahidic Coptic, Mercer University Press, Macon 1983, str. 286) uvádí jako *set in order, adorn, furnish, provide*. Podle všeho je to zde překlad řeckého slovesa κοσμεῖν, jež má venkoncem podobné významy, a které také uvádí jako nejbližší řecký ekvivalent Crum (A Coptic Dictionary, Clarendon Press, Oxford, 1939, str. 435).

teprve předběžným výsledkem, je tedy prozkoumat, jak tomu je s časovým, popřípadě kosmickým aspektem oněch podivuhodných gnóstických *aiónů*.

K tomu účelu byla provedena rešerše. Namátkou byla zvolena množina gnóstických spisů³ a v jejich rámci stanoveno 100 výskytů termínu *aión* (aiwn, příp αἰων). U těch bylo zkoumáno, nakolik to často fragmentární kontext připouští, zdali má/může mít tento výraz v daném kontextu význam časový, prostorový/kosmický, zdali označuje osobu, případně má jméno; dále zdali je z kontextu jasné, že jde o jsoucno jedinečné nebo o pluralitu aiónů, popřípadě jaký je jeho/jejich ontologický statut. Základní a nejdůležitější otázkou, na niž měl tento průzkum odpovědět, pochopitelně bylo, nakolik lze u gnóstických aiónů stále počítat s jejich časovostí/časovým významem. Rešerše na tuto otázku neposkytla zcela jednoznačnou odpověď: U pětiny (20) zkoumaných výskytů je časový význam naprosto mimo diskusi! U dalších 10 je časový význam silně pravděpodobný a u 22 výskytů dobře možný. Naproti tomu však 29 výskytů (téměř 1/3) je časový význam nepravděpodobný nebo vyloučený⁴. U zbývajících 19% případů jsou buď stejně dobře možné obě možnosti, nebo je kontext nedostatečný k tomu, aby bylo o této otázce možné rozumně rozhodnout. Pokud – poněkud srozumitelněji – tedy rozdělíme soubor na pouze tři skupiny; jednu těch výskytů, kde je časový význam jistý nebo velmi pravděpodobný; druhou, neutrální, kde je tato možnost a třetí, kde je prakticky z různých důvodů vyloučen; dostáváme počty 30 – 41 – 29, což ukazuje, že obě možnosti ano/ne jsou prakticky stejně silné.

Obr. 1: Časový význam *aiónu* u konkrétních vzorků

Zde by se slušelo možná udělat malý exkurs do Valentinovské gnóze. Do našeho souhrnu byly začleněny dva valentinovské spisy: ValExp a TrTrip a poměr ano – ne (7 – 10) je u těchto spisů poněkud vychýlen v neprospěch časové funkce aiónu. Valentinovské spisy však používají *aión* ve významu bližším křesťanskému, kde nakonec neznamena nic než *věčnost*. Tak třeba používá

3 Do ní zahrnutými spisy byly: AdvHaer (Ireneus), ApAdam (NHC V/5), Eugn (NHC III/3), Jud (Tschacos), Melchisedec (NHC IX/1), Noema (NHC VI/4), PePa (Tschacos), PistSoph (Askew) Soph IC (NHC III/4), TestimVerit (NHC IX/3), Trimorfé Protennoia (NHC XIII/1), TrTrip (NHC I/5), ValExp (NHC XI/2) a některé singulární zmínky odjinud

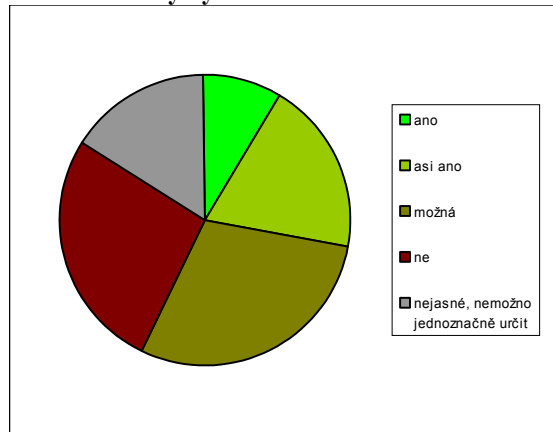
4 Ovšem kritérium pro zařazení do této skupiny bylo poměrně přísné: Za kontraindikaci časovosti byl například považován i fakt, že je daná entita označena konkrétním (vlastním) jménem (tedy ne např. "tento aión")

tento termín další valentinský spis List Rheginovi, nicméně valentinovská koncepce *aiónu* byla, zdá se, přece jen komplikovanější, neboť na druhé straně Valentin používá výraz του ζωυτος αιωνος, což by se sice dalo vykládat jako "čas života"⁵, avšak potom to zase nesedí se základním významem "věčnost"; "živá věčnost", nebo možná i "věčný život" jsou dle mého přijatelnější významy tohoto skloubení. Zároveň nám tento pozdní Valentinův příklad ukazuje, že ani v této době nebylo skloubení významu časového trvání a živosti nemožné.

Podívejme se však nyní, jak silně se projevuje v gnóstickém *aiónu* jeho světová/světotvorná funkce, jinými slovy, nakolik je gnóstický *aión* parafrází židovského *ólam*. Zde na první pohled vidíme, že je mnohem méně jednoznačně kladných odpovědí (pouze 8); ovšem spolu s těmi případy, kde je význam "svět, světová sféra" poměrně pravděpodobný, se dostáváme opět takřka na třetinu: 28. Kategorie "ne", kde je tedy příslušný význam prakticky vyloučen, je opět takřka stejně velká 27 případů a sféra "nejistoty" je větší 45%, ovšem s tím, že její značnou část – 30 případů z celku, tvoří případy, kdy se dá jistý světový význam alespoň tušit jako možný. Celkové "skóre" je tedy podobné: 28 – 45 – 27.

Dokladem pro takovou jednoznačnou, byť v rámci gnóstických spisů nepříliš četnou světovou funkci *aiónů* může být místo z Evangelia Jidášova (Jud Tsch 50,9), kde *aióny* mají nejen podobu světa, ale ony samy, respektive jejich shromáždění (πμμησε) je samotným světem (86,13-19); avšak není to žádný dokonalý svět, co *aióny* vytvářejí, ale svět, (kosmos), který se rovná pomíjivosti (φθορα). Mnohost *aiónů* zde znamená ontologické zhoršení kvality, tedy zmnožování vede k deterioraci, ba ke ztrátě podstatné kvality – zcela v (novo)platónsko-filosofickém duchu; mnohost má za následek pomíjivost.

Obr. 2: Světový význam *aiónu* u konkrétních vzorků

Než přejdeme ke zkoumání druhého pólu významového rozpětí *aiónu*, zastavme se ještě chvíli u uvedených výsledků. Podmnožina vzorků, které dávají víceméně kladnou odpověď v obou zatím uvedených směrech, čítá 8 prvků (8%); obojí význam můžeme asi víceméně předpokládat tam, kde se mluví o posloupnosti (TrTrip NHC I/5 76,13) nebo pléromatu (ibid. 124,30) *aiónů*. Masivní představa časovosti i prostorovosti *aiónů* je ve spise Noéma (NHC VI/4 43,3-7) kde se píše: *Vizte, že tyto aiony pominuly. Jak mnoho bylo vody aionu, jenž vzal za své!* Tento spis se vskutku vyznačuje určitou robustností kosmologických představ; uvedené místo má pokračování: *Jak obrovské jsou aiony! Jak se připraví lidé, jak pevně budou stát a jak se stanou aiony nepomíjivými?* (43,7-12)

⁵ Viz Marksches, Chr.: *Valentinus Gnosticus. Untersuchungen zur valentinianischen Gnosis mit einem Kommentar zu den Fragmenten Valentins*; J.C.B.Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1992, str. 157 nn.

V Jidášově evangeliu jsou *aióny* silně svázány s *pokoleními* (γενεα) – když se například mluví o "zrozených v aiónu (37,2)", či o pokolení aiónu⁶. Podobně hovoří o aiónech a pokoleních i ApAdam (83,1-4 *pokolení oněch lidí, které si pro sebe zvolil, svítilo, takže osvětlovali celý aión*), nebo i ApocPet 26,26-32, kde se mluví o pokolení nenáležícím tomuto věku/aiónu

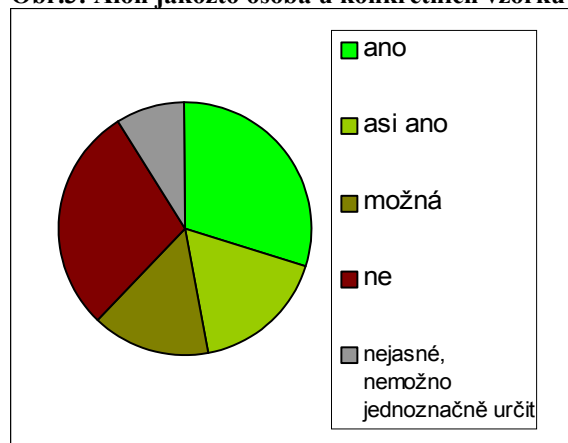
Tolik jen malý obrázek na ilustraci, jak subtilní pojem *aión* v gnózi může být. Jiný drobný příklad světočasovosti *aiónů*, navíc s určitým názvukem na křesťanství nalezneme v TrTrip I/5 63,12, kde čteme, že se Syn odívá do *aionů* a ony do něho – tedy *aióny* tvoří tělo, případně časovou substanci božského Syna.

Zdá se, že právě tento podivuhodný světočasový rozměr působil pozdějším interpretům gnóze nemalé potíže. Nechápal ho zřejmě už ani Eirenaíos, který (AdvHaer I/2,5) považuje gnóstické aióny za jména vlastností věčného Otce.⁷

Uděláme-li analýzu opačnou (tedy těch dokladů, které jednoznačně *nemají* ani časový ani světový rozměr), máme ovšem shodu o mnoho větší: 16 případů; a když se předběžně podíváme, zda v těchto případech má *aión* rozměr osobní, zjišťujeme, že takřka vždy – pouze ve dvou případech (Tr Trip I/5 73,9 a Iren AdvHaer I,2,5) jde o "jména vlastností Otce". Některé z těchto případů jsou ovšem jen kusými zmínkami o aiónech, v nichž se uvádí často jen jejich jméno (Pigeradam, Barbeló...).

Obrátme nyní naši pozornost k druhé prokazatelné stránce gnóstického *aiónu*, to jest k jejich rozměru osobnímu. Po rozdělení zkoumaného materiálu do příslušných skupin stejnou metodikou jako v předchozích případech dostáváme výsledky, které poněkud liší od výsledků analýzy časovosti. – viz obr.3

Obr.3: Aión jakožto osoba u konkrétních vzorků

Zde proporce vypadají podstatně jinak: počet jednoznačně kladných odpovědí (30) už lehce převažuje nad odpověďmi zápornými (29) a spolu s pravděpodobným ano (17) dokonce převažuje nad nimi výrazně; součet obou "ano" kategorií dává 46 položek, zatímco v případě

6 Jud Tsch 50,22: člověk se zjevil spolu s prvním *aionem*; ale *aion*, jež se zjevil s tímto pokolením, má v sobě mrak (σμητε) poznání a anděla, jenž se nazývá EL... (násleuje lacuna)

7 Toto – tedy redukce entit duchovního světa na jména či atributy jediného nedělitelného Boha - je nepochybně jedna z cest, kterou se ubíral další vývoj gnóze, cesta, která nakonec vedla jak ke křesťanské novoplatónské mystice (především Areopagického ražení) tak k mystice židovské, k mystice *héchalót*, k počátkům kabaly. To brilantním a průkazným způsobem osvětlil Geshom Scholem ve svých *Počátcích kabaly Ursprung und Anfänge der Kabbala*, Walter de Gruyter, 1962; český překlad *Počátky Kabaly*, Malvern, Praha 2009; z něhož čerpáme i my – především str. 22nn.)

časové platnosti činil tento součet 30. Záporných odpovědí je kupodivu prakticky stejně ve všech třech kategoriích (29 - 27 - 29!) Zde však je kupodivu hodně malá míra nejistoty – 9 neurčitelných položek + 14 možných, což je necelá čtvrtina celkového počtu., přičemž obdobný součet dává v předchozích dvou případech mnohem více 41 resp. 45 výskytů. Celkový přehled o těchto hodnotách dává tabulka:

	časová platnost		světová platnost		je osoba	
ano	20	20,0%	9	9,0%	30	30,0%
asi ano	10	10,0%	19	19,0%	17	17,0%
možná	22	22,0%	29	29,0%	15	15,0%
ne	29	29,0%	27	27,0%	29	29,0%
nejasné, nemožno jednoznačně určit	19	19,0%	16	16,0%	9	9,0%

Jaký je však vztah mezi uvedenými kategoriemi? Pokusili jsme se již ukázat na uvedeném vzorku určitý vztah mezi časovým a místním/světovým významem aiónu, který nebyl, aspoň ve své pozitivní stránce, ovšem příliš výrazný. Vzhledem k charakteru problematiky bychom však jistě očekávali, že mnohem výraznější bude negativní korelace mezi kategoriemi časovosti a osoby a že se tento (alespoň námi dnes jednoznačně pocíťovaný) významový protiklad projeví i na studovaném vzorku. Negativní korelace mezi zmíněnými kategoriemi je prakticky stejná jako pozitivní korelace mezi časovostí a světovostí! Pokud zvolíme přiřazení pravděpodobnostních hodnot ano=1; asi ano = 0,8; možná = 0,6; ne=0, dostáváme korelaci mezi významem časovým a světovým 0,35 a mezi časovým významem a osobní platností -0,35; osobní a světová platnost se vzájemně nesnášejí ještě o něco méně, příslušná korelace je -0,27. Pokud ještě navíc přiřadíme nerozhodnutelným případům hodnotu 0,5 a tím do souboru zahrneme i ty případy, kdy je možno rozhodnout jen o jedné ze zmíněných vlastností, veškeré koeficienty se o něco sníží: pozitivní korelace mezi časovostí a prostorovostí vychází na 0,31, záporná mezi osobou a časovostí na -0,34 a mezi osobou a prostorovostí/světovostí na -0,26. Z těchto výsledků je vidět dvojí: Jednak očekávaný závěr, že pokud má nějaké jsoucno charakter bytosti, není příliš pravděpodobné, že půjde současně o "věk" "čas" nebo éru. Za druhé je vidět, že protiklad mezi pojetím jsoucna jako bytosti, potažmo osoby je v o něco menším rozporu s jeho rozprostraněností, "světovostí". Ke konkrétním výsledkům: Pozitivní korelace se projevuje v tom, že celkem je 22 případů (takřka čtvrtina), kdy je u daného vzorku nutno považovat příslušný aión za nositele osobních vlastností (nebo je to velmi pravděpodobné) a zároveň není možno ho považovat v žádném smyslu za "éru", nebo "věk",⁸ a 13 případů, kdy je tomu naopak (aión má jednoznačně nebo velmi pravděpodobně časové konotace, ale osobní rysy mu scházejí); to dává dohromady 37% z celku. Případů shody je ovšem méně: 3 případy, kdy odpověď na obě otázky zní "ne"⁹ a 10 případů, kdy je jisté, nebo

8 Z toho víc jak v 5 případech je/jsou aión(y) označen(y) jménem nebo jinak jednoznačně určeny "velký aión" apod. Sedm z případů této kategorie se vyskytuje v TrTrip NHC I/5, v němž mají aióny výrazně "nebeský" charakter, takže připomínají až křesťanské pojmy. Další tři případy jsou z TP, kde jsou aióny (tedy aióny první, "nebeské", řady) *obdařeny slávou a trůny*, a to ačkoli mají své archonty/anděly, kteří jsou dokonce jmenováni!

9 To jsou již zmíněné dva případy z TrTrip 73,9 a AdvHaer I/2,5, kde v obou případech jde o jména vlastností otce. K nim však se přidává ještě zajímavý výskyt termínu αιων v Jidášově evangeliu (Jud Tsch 48,10), kdy se postupně tvoří aiony světla, nazývané též (bibl.!) φωστηρ; (výslovně se zmiňuje stvoření prvních dvou, ale evidentně nejsou všechny, mluví se o "ostatním zbytku" κενεεινε). To je zcela

velmi pravděpodobné, že zmíněné entity mají obojí rozměr, dohromady tedy 13%. Ovšem právě tyto případy jsou z hlediska naší argumentace nejzajímavější, neboť ony prokazují, že nemůžeme nashromážděný materiál jednoduše interpretovat v tom smyslu, že se v gnózi již prosadilo chápání aiónů jednoznačně jako osob (pro co svědčí takřka polovina výskytů) a onu třetinu případů, kdy si nemůžeme časový význam aiónu odmyslet, lze jednoduše překládat jako "věčnost", "věčné".¹⁰ Proto se jim budeme zde v krátkosti speciálně věnovat.

Jako slabší ze série dokladů je možno nahlížet ta místa, kde se mluví o posloupnosti nebo pléromatu aiónů, kteří jsou osobami, což se pozná například tím, že mluví nebo jednají. Několik takových příkladů máme v TrTrip I/5¹¹. V TrTrip I/5 76,13 se třeba takto mluví o *posledním aiónu*: *Byl to poslední a nejmenší z aiónů a pyšně jednal ve své lásce*. Tyto aióny jsou bezpochyby osobami, ale následují-li za sebou v určité posloupnosti, je nasnadě přičítat jim i význam "věků".

Citovali jsme výše místo z Noema NHC VI/4 43,7-12 o velikosti pomíjivých aiónů. V uvedeném spise jsou aióny v zásadě jen dva: první fyzický a druhý psychický. To by, spolu s faktem, že mají tak masivní jak prostorový tak časový význam, dobře korespondovalo s židovským apokalyptickým myšlením a již mnohokrát zmiňovaným termínem *ólam*, עולם . Avšak jaké překvapení: v bezprostředně následujícím textu (43,12-16) se tyto aióny projevují jednoznačně jako *osoby* - káže *Jako první/ponejprve potom, co kázal druhý aión, {kázal} také první z aiónů. První aión pomíjí v čase. První aión strávil tak, že v něm chodil, až aión zanikl, ...Aióny navíc usilují o nesmrtelnost (73,1nn.)* a mají tedy jednoznačně také vůli, tedy jsou bytostmi.

V *Trimorfé Protennoia* NHC XIII/1, která zavdala podnět ke všem těmto úvahám je také místo (44,30- 35):

A nyní volám,
slyšte mě, děti ducha¹², slyšte hlas
matky slitovné: vy jste se staly
hodnými tohoto *tajemství skrytého*
aiónům, abyste ho [přijaly] a
konec tohoto aiónu a života
útrap a násilí [se přiblížil.

Je samozřejmě možné, že je zde αιων použit ve dvojím smyslu – poprvé jako osoba, podruhé jako "věk". Je to však podezřelé: To byl pisatel tohoto traktátu skutečně tak stylisticky neobratný, že nedokázal oba významy rozlišit a navíc je musel označit přejatým řeckým slovem? To by bylo možné jedině snad v případě, kdyby se jednalo o doslovný – a ještě dost neumělý - překlad z řečtiny, což ovšemže není vyloučené. Tím se ale problém neřeší, pouze přesouvá jinam, protože i pokud byl traktát původně napsán řecky, muselo každého jeho

---

zvláštní případ, na který nesedí ani jedna z připravených kategorií. Snad nejbližší má k pojetí aiónu jako prostorové sféry, ovšem ani osobní pojetí není zcela vyloučeno, protože tato nakonec i biblická "světla" jsou evidentně planety. Ovšem jak je autor tohoto anonymního spisu chápal, není vůbec zřejmé; nejspíše řádně helénisticky jako planetární božstva ovládající běh a osud světa, ale k dispozici měl celou řadu filosofičtějších antických názorů na toto téma (pythagorejský, stoický, skeptický apod.).

10 Uvedené by platilo snad pouze v případě pozdní valentinovské gnóze Viz výše.

11 Např. 73,13-16; 76,13; 124,30

12 dosl. synové mysli/myšlení

posluchače (nebo čtenáře) použití téhož slova ve dvojitým významu přímo uhodit a podnítit k úvahám a vlastním interpretacím.

Ovšem další místo z uvedeného traktátu (45,8-13) již takovou výminku nepřipouští:

Já jsem tímto nadcházejícím aiómem,
já jsem naplněním všeho, tedy MEIROTHEA
Sláva matky a povznáším hlas *svého*
[vol]ání k sluchu těch, kdo mne znají,
a povolávám vás do světla
výborného a skvělého

Toto je *aión*, jenž mluví – povznáší hlas a volá; má dokonce jméno – tedy jednoznačně osoba. (Debata nakolik je totožná se základní mluvčí/zjevovatelkou v tomto traktátu *Protennoi*, respektive jejím hlasem, přesahuje možnosti tohoto článku.) Ale je též *nadcházejícím aiómem* $\alpha\iota\omicron\nu\kappa \pi\epsilon \pi\alpha\iota\omega\nu \epsilon\tau\eta\eta\gamma$ (poslední dvě hlásky v edici¹³ emendovány) – tedy jednoznačně i *věkem*! Něco takového je ovšem pro moderního čtenáře velmi silné: osoba, která není jen znamením, symbolem, ale přímo budoucím věkem! Pro starověk to však zřejmě nebyla nemožná představa, srv. s tím poslední větu nicejského symbola ... *et vitam venturi saeculi*. Jistě - $\epsilon\tau\epsilon\rho\iota\kappa$, ale zde je tento "věk" živý, nebo alespoň životodárný (což se výslovně v symbolu tvrdí o Duchu). Prof. Schenke¹⁴ také význam tohoto místa interpretuje jako "Já jsem věčný život." Ale gnóstický text jde zde dále nežli církevní vyznání a črtá smělejší ontologickou koncepci.

-- --

Pokud se chceme přiblížit **gnóstickému pojmu *aión***, brání nám v tom především ohromný časový odstup vůči myšlenkovému světu pozdně helénistického světa a pak také četné moderní představy a předsudky. I když pomineme ten triviální fakt, že moderní člověk má vůbec často problém chápat existenci jakýchkoli *bytostí*, které by nebyly z masa a kostí, a že tudíž veškerá religionistika operuje s čímsi, co má moderní svět prakticky za nejsoucí, klade nejen laikovi, ale i poučenému badateli v porozumění tomuto pozoruhodnému pojmu i jiným gnóstickým představám překážky především moderní vnímání (prostoru a) času. Moderní člověk má tendenci objektivovat čas i prostor v jednotné časoprostorové univerzum, které je v podstatě nezávislé nejen na člověku, ale prakticky i na veškerých dalších fyzikálních i mimofyzikálních danostech a je jim nadřazeno: jakákoli událost ve světě, jakékoli jsoucno v něm, potažmo též jakákoli živá bytost, ba svět sám¹⁵ jsou součástí tohoto jednolitého časoprostoru a nemohou bez něj vůbec existovat. Moderní člověk přitom pomíjí skutečnost, že minimálně čas, ne-li také prostor, je konstituován jeho subjektivním lidským prožíváním, a to nejen co do jeho kvantity, ale i co do jeho kvality. Nejen, že vnímáme čas jako krátký "jako blesk", nebo jako "dlouhou

13 Schenke, Gesine : *Die Dreigestaltige Protennoia* (Nag Hammadi Codex XIII), Akademie Verlag, Berlin, 1984

14 *ibid.*

15 To hlavně v případě moderních náboženství, která ze své podstaty musí uznávat též jakousi mimosvětskou skutečnost. Nicméně vztah času a světa je složitý a zabývalo se jím množství filosofů novoplatonického i aristotelského ražení již od poměrně dávné doby. Přehled starších filosofických úvah na toto téma podává např. Marta Cristiani: *Lo spazio e il tempo nell'opera dell'Eriugena* in *Studi medievali* XIV/I, Spoleto 1973, str. 39-135

chvíli", ale prožíváme též smutný, těžký, zasněný, šťastný, klidný a ještě mnohý jiný čas. Přitom soudím, že v uvedených příkladech jde o více nežli o pouhý slovní obrat vyjadřující, že jsme v poslední době prožili/prožívali události takového či onakého charakteru. Domnívám se, že třeba o "podivuhodném čase" hovoříme tehdy, když nejen prožíváme události příslušného typu, ale též vnímáme jakési jejich smysluplné zřetězení, když se nám právě takové zřetězení stane pozadím, prostorem, mnohdy i prostředkem vlastní individuace.¹⁶ Takto prožívaný čas je však už mnohem "živější" nežli onen oficiální, objektivní nadsvětý čas.

Avšak abychom se alespoň z dálky přiblížili ke gnóstickému pojmu *aiónu* je třeba ještě jednoho kroku, jenž nám odkryje jiný rys moderního myšlení. Velikým přínosem modernity je, že teprve moderní doba zrodila v pravém slova smyslu lidskou individualitu. V premoderních dobách bylo nejen lidské *chování*, ale taktéž lidské *prožívání* mnohem více závislé na nadindividuálních, snad vrozených, kolektivních vzorcích. S tím souvisí i postupné rozhlašování a zkáza veškerých z premoderních dob zděděných institucí, které jsou na takovém kolektivním prožívání závislé, náboženských v prvé řadě. Tento proces nemůže zastavit ani třeba Frommovo¹⁷ upozorňování, že základní prožívání starozákonní víry je prožívání kolektivní, ani Jungovo vyzdvihování kolektivního nevědomí (které ostatně jako každá nevědomá složka má zčásti charakter kompenzační). Tak muselo být i kolektivní prožívání času v minulých dobách mnohem silnější, nežli je dnes, kdy nám z něho zbývají jen matné, leč přesto zachytitelné stopy.¹⁸ Ostatně v dalším uvidíme, jak často bývá k určitému gnóstickému *aiónu* přiřazeno právě jemu příslušné *pokolení* (větš. γενεα)

Toto jsou kroky, jež nás mohou dovést k pochopení oné zvláštní plurality časů, jež takto markantně vyplynula na povrch právě v gnózi: *Určení času předpokládá určitou časovost; ta náleží každému světu zvlášť. Jiný věk – jiní dnové; každému řádu světa odpovídá jiný "pořádek dnů" náležející povaze jeho věčnosti*, praví Zdeněk Neubauer v jednom ze svých esejů¹⁹. K filosoficky silně relevantní zmínce o tom, že řád světa (zde: specifického světa, jednoho z řady pluralitních světů!) je (též jeho specifická) věčnost, poukazuji pouze na to, že *věčnost* je doslovný překlad latinského *aeternitas*, (vlastnostní odvozenina od *věk*, lat. *aetas*), což je pojem, kterým byl do latiny (např. u Eirenaia) překládán řecký αἰών.

Vývoj pojmu αἰών v nábožensko-filosofických představ k němu se vážících, výborně zmapoval Giovanni Casadio ve svém článku *From Hellenistic Aion to gnostic Aiones*²⁰, kde zároveň uvádí prakticky veškerou relevantní starší literaturu, a bylo by proto dobré postup jeho úvah zde přiblížit. Jak uvádí již sám titul článku, hlavní Casadiovou starostí je, jak vysvětlit přechod od prameny doloženého helénistického, částečně snad mysterijního (mithraického?) božstva *Aíων*, k množství gnóstických *aiónů* a dokládá to určitými příklady tuto otázku relativně podrobně zodpovídá.

---

16 V českém postdisidentském prostředí se nejednou setkáme s označením roku 1989 za *annus mirabilis*.

17 Fromm, E.: *Budete jako bohové. Radikální interpretace starého zákona a jeho tradice*, NLN Praha 1993

18 Mám na mysli fenomény jako například "atmosféra Pražského jara", nebo naopak "studené války".

19 Neubauer, Z.: Zrod středověku, in *O svatém Františku*, Malvern, Praha 2006, str.41n.

20 Casadio, Giovanni: *From Hellenistic Aion to gnostic Aiones*, in Zeller, Dieter (Hrsg.) *Religion im Wandel der Kosmologien, Religionswissenschaft 10*, Peter Lang, str. 175-190

Pokud sledujeme vývoj pojmu $\alpha\iota\omega\nu$ od nejstarších dob, musíme konstatovat, že v archaické době měl podstatně jiný význam. Casadio uvádí, že jeho homérský význam byl spíše *vitality* nežli *lifetime*²¹, a byl tedy jednoznačně svázán s osobními vlastnostmi (héroa). K dalšímu vývoji pak podotýká, že u Hérakeita a Pindara má tento termín jisté *mystical nuances converging in the demonic and fatal sphere*²², což ovšem není pro náš výklad nevýznamné: osobní *daimonion* je to, co v takřka stejné době umožňuje Sókratovi komunikovat s časově-nadčasovým (Z.N. – viz výše - by jistě řekl *věčným*) světem pojmů a *aión* jakožto něco podílející se a spoluutvářející vládu *heimarméné* nad světem, potažmo světy, je již přímo trestí gnosticizmu.

Nicméně kruciólním pro další vývoj pojmu *aión* je známé a neustále citované místo z Platónova *Timaia* (37D-38C)²³, jeho výklad ontologické geneze času: V něm Platón rozlišuje mezi *chronos*, což je pohyblivý obraz (*eikón kinétos*) právě *aiónu* (což Casadio zde překládá *eternity*) a ten je nepohyblivý *in to hen* – tak dle Platóna se zdá, že by *aion* mohl být něco jako ideou času/časovosti (což je aisthetická veličina).

Není primárně jasné, zdali se Platón při použití/zavedení této terminologie opíral o nějaký již existující, oproti archaickému významu změněný sémantický úzus, nebo zdali jde o nové filosofické využití slova, jež má v obecné mluvě rozdílný význam, ale významový posun je markantní. Jestliže zde Platón umístil *aión* kamsi do světa praobrazů, které jsou vpravdě *jsoucí*, tedy *trvalé*, přiblížil se tím již značně významu, který pro *aión* převládl v křesťanské době, totiž *věčnost*. V této linii výkladu tedy naprosto konsekventně podotýká Plútarchos, čelný představitel středního platonismu, že Bůh je pouze v *aionu*, nikoli v *chronu* (což se už ovšem dá dobře vykládat jako v [rozuměj: *neproměnlivé*] *věčnosti*).²⁴ V pozdně starověkých židovských a křesťanských textech není pro *aión* význam *věčnost* ještě úplně jednoznačný – spíše kolísá mezi *věk* a *věčnost*. To je nepochybně způsobeno silným vlivem, jaký mělo na tyto kruhy židovské myšlení a jeho specifický termín *ólam*, עֲלָמַי, o němž více níže.

Ale židovské myšlení je pro nás zajímavé ještě v jednom aspektu, neboť v židovské apokalyptice se poprvé naskýtá jakési "rozdělení věků" a sice na 2 věky – tento a přicházející עֲלָמַי הַהַיְוָה a עֲלָמַי הַבְּרָאָה, přičemž zde *aion-ólam* je nutně také *svět*.

Někdy v této době se také vynořuje ono záhadné božstvo *Aíōn*. Casadio uvádí²⁵ (s odkazem na Zuntze²⁶), že onen Bůh *Aíōn* může být pozdně helénistická alexandrijská transformace egyptského Osirida/Sarapida a že v této pozdní fázi přídomek $\alpha\iota\omega\nu$ znamenal právě tolik co *Bůh, božský*.

Dále už Casadio v podstatě jen zaznamenává neustálé zmnožování a stále masivnější výskyt *aiónů* v dobové literatuře. Cca dvacetkrát se tento pojem vyskytuje v egyptských magických papýrech (1. - 4. st.n.l.). Většinou tam zastupuje božstvo: Apollóna, nebo Héliu/Ra,

---

21 ibid. str. 176

22 ibid. str. 177

23 ποιει μενοντος αιωνος εν ενι κατ' αριθμον ιουσαν αιωνιον εικονα τουτου ον δη χρονον ωνομακαμειν

24 ibid.

25 ibid. str. 180

26 Zuntz, G.: *Aion in der Literatur der Kaiserzeit*, Wien 1992

vyskytuje se i termín *αυτογενητος*; také "jediný a požehnaný mezi aiony", "aion aionů" ; "aion aionu" "veliký, převeliký aion, pán aion[ů]"²⁷. Pro 13. chaldejské orákulum je *aión* neomezeným (*απλητος*) stále se pohybujícím ohněm nad nebeskou klenbou, ovšem tento jeden *aión* se zároveň pohybuje mezi ostatními *aióny* a je nebeským mocnostem neviditelný.²⁸ Dobře platónsky vyznívá místo z CH XI,2, kde Bůh tvoří *αἰων* (věčnost/věky?), ty vytvářejí nebeský svět (*κοσμος*), ten vytváří čas (*χρονος*), ten dává zrod (*γενεσις*). Ovšem nalézá se zde už také typicky gnóstické vybídnutí: *Staň se (sou)věčným (αἰων) Bohu a pochopíš Boha!* Latinský překlad *Asklépiá* pak již přímo překládá tento termín jako *aeternitas*.

Gnózi se autor zabývá až v samém závěru článku. Správně podotýká, že v gnózi mohou mít aiony prostorový rozměr (rozumí se v intelligibilním světě) a že mívají charakter osobnosti. To ho přivádí k nesporně relevantní otázce, zda, popřípadě nakolik *aióny* souvisejí s jinými entitami, především anděly. Termín *aión* má v gnózi vskutku neostrou hranici, především vůči pojmu *angelos*, částečně též vůči *archón* (Jako příklady: se dají uvést ApJan 13,5-30;8, 25-26, TP 49,15; EvEg (IV,2) 73,25-27; Zostr 4,26-29;7,19+69). Podotýká správně, že v helénistickém světě mají andělé často charakter určitých theofanií.²⁹

Casadio uvádí též, že přesun významu z časového na místní [u aionů] je pro gnosticismus typický. Přesto však se časový význam aionu neztrácí – jako př. uvádí právě TrimPr a Zostriana (131,21-22); také už novoplatonik Damaskios si tak všiml, že gnósticki mají "různé věčnosti" a některé mohou být jen zlomky věčnosti pravé (In Parmen II,33 C).³⁰

Potud je Casadioův výklad kompaktní a velmi cenný. Co ovšem v Casadiově článku zůstává zahaleno temnotou, je sám vznik onoho helénistického božstva *Αἰων*, tedy si Casadio příliš neklade si otázku, jakým způsobem došlo k vývoji od neosobní entity *αἰων*, k osobní entitě, ba božstvu *Αἰων*. Domnívám se, že k vysvětlení nestačí, jak by se snad zdálo, poukázat na to, že tato změna někdy v helénistické době proběhla a gnóze potom pouze zmnožila jedno božstvo do mnoha. Domnívám se, že takový přístup je příkladem upadlého vnímání gnóze jako "religionistického fenoménu". Gnóze ovšem vždy byla nebo aspoň měla ambice být i nábožensko-filosofickou reflexí a poctivý vykladač se tedy musí alespoň pokusit vzít toto její snažení vážně. Aplikováno na náš případ: pluralita *aiónů* v gnózi zřejmě má svůj smysl, který je nutno prozkoumat. Cestu k tomu, jak se může moderní myslitel dobrat určitého pochopení časové plurality/plurality věků, jsem již naznačil v úvodu článku. Nyní zbývá ukázat, jak se takové koncepce v gnózi mohly vyvinout a podpořit příslušnou tezi doklady. K tomu nám mohou být Casadiovy vývody cenným vodítkem.

Zvolit východisko v onom homérském vitalitou nadaném *aiónu* totiž vůbec nemusí být špatné; s tím, že *vitalita* samozřejmě nevyklučuje *trvání* ba naopak ho podporuje. *Vitalita* vyjádřená náležitou přírodní (rostlinnou) symbolikou je typickým znakem ještě i Vergiliovy *aureae aetatis*. Avšak výrazným nepřítelem trvání je *čas*.

---

27 Casadio, str. 182

28 *ibid.*

29 *ibid* str. 186 n.

30 *ibid* str. 187

*The thing all things devours;
Birds, beasts, trees, flowers;
Gnaws Iron, bites steel;
Grinds hard stones to meal;
Slays King, ruins town,
and beats high mountain down,*

praví Glum v přeslavném moderním mýtu. Ovšem prožívat trvání je naší zkušenosti možné pouze v čase (skutečném, konsekutivním čase typu *chronos*). To je jedna ze základních paradoxí lidské existence – a zřejmě byl tento rozpor vnímán už ve velmi dávné době.

V polovině 19.století, to jest v době, kdy už je skoro po dvě stě let etablován řádný prostorový náhled člověka na univerzum a kdy jsoucnost neznamená nic jiného nežli výskyt v prostoru, v prostoru, o němž se nespekuluje, který je daný a který se předpokládá, počalo najednou být vědcům, nejprve matematikům v tomto (eukleidovském) prostoru příliš těsno a začali – nejprve matematici a po nich i fyzikové – hledat, konstruovat, postulovat jiné typy prostorů, jež odpovídaly různým, zhusta "fantastickým" představám světa. Vývoj nakonec dospěl až k biologickým *niché* a fenomenologickému objevu *horizontu*, což je obojí opět radikálně jiné vymezení světa, nežli dané (eukleidovsko – descartovským) prostorem.

Jestliže tedy byl moderní člověk, tolik fixovaný na prostor, schopen prostor takto rozbít a konstituovat zcela znovu, není možné, aby člověk antický byl provedl totéž s veličinou, kterou on pocíťoval jako osudovou a svazující, totiž s časem? Ač je tato paralela odvážná, domnívám se, že ji můžeme učinit: gnóstici se vyznačují mimo jiné tím, že hledali, nějaké "jiné (*das Andere*) času" – asi tak jako matematici v 19. století začali hledat "jiné prostoru", když jim eukleidovský kladl příliš těsné meze.

K jakým závěrům tedy můžeme dospět a jaké světlo vrhají na konkrétní otázku po "dvojích aiónech", jež podnítila naše tázání? Shrňme nejdříve fakta: Na základě této namátkové rešerše soudíme, že zhruba polovina gnóstických spisů má, když mluví o aiónech, na mysli cosi jako osobu; třetina těchto výroků je schopná vidět pod *aiónem* význam *věk* a tyto dvě množiny výroků se překrývají asi v deseti procentech z celkového počtu. Zároveň v pozdních fázích gnóze už pojetí aiónů jako osob, potažmo andělů převládá; kromě toho zůstává použití termínu *aión* v "profánním" smyslu, jako věk, případně věčnost. Pro většinu gnóstických spisů je však charakteristické významové napětí a víceznačnost tohoto podivuhodného termínu.

Z tohoto důvodu soudím, že nemusíme gnóstické *aióny* odvozovat od jednotného božstva *Aión*, jak to činí Casadio v citovaném článku, ale že pluralita věků/časů byla fenoménem velmi silně reflektovaným právě v době helénismu a v židovské apokalyptice (srv. např. Nebúkadnezarův sen Dan 2,1-45). Vliv *alexandrijského* podivuhodného božstva Αἰών na vznik těchto gnóstických představ ovšem není vyloučen, a to tím spíše, že Alexandrii je nutno považovat za jedno z nejdůležitějších ohnisek šíření gnóze a gnóstických představ. Avšak jak silný tento vliv na gnózi byl, nelze bez podrobnějšího prozkoumání určit. Je samozřejmě představitelný i následující myšlenkový postup: Jednotný božský *Aión*, onen zvláštní Bůh času a přitom věčné mladosti, si a) do jisté míry uchoval jistou časovou platnost a b) byl schopen generovat a také

skutečně generoval/emanoval/plodil další, "nižší" *aióny*, které v tomto byly jeho "dětmi" – klony, kopiemi. Zdali a nakolik je tato konstrukce únosná by mohlo určit bližší prozkoumání gnóstického pojmu *aión*, především v těch případech, kdy se mluví o "jediném" respektive "velkém" apod. aiónu, při němž bychom měli na patrnosti především to, zda tento aión nějakým způsobem tvoří/plodí aióny další. Takovou práci však zanechávám na příště.

Domnívám se tedy, že pokud chceme vyložit onu podivuhodnou pluralitu významu *aiónu* v gnózi, nemusíme tak činit oklikou přes ono poněkud sporné helénistické božstvo *Αἰών*.³¹ Nemuselo dojít nejprve k zosobnění *aiónu* – (věčného) předobrazu času, vládnoucího mocí vitality a regenerace a pak k jeho jakémusi zmnožení a prokreaci četných časových géniů a bůžků, ale postup mohl být právě opačný: Pluralita časů/věků byla zřejmě v době okolo přelomu letopočtu zkušeností v širokých vrstvách spontánně, ovšemže neuvědoměle prožívanou. Jestliže se nakonec našly duchovní proudy, které toto prožívání také reflektovaly a pokusily se vysvětlit pomocí specifického pojmu *aiónů*, nejde o nic nelogického a jen mírně fantastického. Podivuhodnější, i když také ne nelogické neřkuli nevysvětlitelné, je, že tyto časové entity, původně spíše jakési *fáze* nebo *zastávky* božského kosmogonického procesu nakonec namnoze nabývají osobních rysů a dostávají i jména. Viděli jsme přeci, že je ona *věkovitost*, pro kterou existuje od archaických dob slovo *αιων*, nadána zvláštní životností, vitalitou a živé má tendenci k osvobození se, k individuaci. A pak, lidé se cítili těmto časovým sférám poddáni jakožto aspektům/zlomkům nevyzpytatelného osudu – *heimarmené*. A pro snášení jakéhokoli osudu je mnohem snazší (a možná ne ani příliš nesprávné) a tudíž nasnadě, si to, čemu jsme poddáni, zosobnit. To už ovšem není krok filosofický, ale povýtce náboženský – gnóze ovšem nikdy neaspirovala na to být čistou filosofií a potud je i tento krok konsekvantní. Naše neporozumění tomuto fenoménu je dáno mimo jiné také tím, že křesťanství šlo v této otázce zcela jinou, protikladnou cestou a důsledně těmto "démonickým mocnostem" osobnost upíralo.³²

Ještě je se třeba zeptat, co nám naše bádání přineslo k osvětlení onoho místa z TP NHC XIII,1/40,4-7 o oněch dvojích aiónech. Ve světle předchozího zkoumání můžeme prohlásit, že ač v TP

---

31 O postavení tohoto božstva i o jeho zařazení k určitým náboženským směrům se vedou spory. Kromě jeho příslušnosti do Egypta bývá nejčastěji považován za jakési Mithraistické nadbožstvo. Toto božstvo bylo zpopularizováno publikací jeho údajného zpodobení, což má být vysoký leontokefalos strašlivého vzezření (socha se v současnosti nachází v Paříži - Collection de Clerq; reprodukce např. Leipoldt, J., Grundmann, W (edit.): *Umwelt des Urchristentums III*, Evangelische Verlanganstalt Berlin, 1966, Abb. 122-3; o ní konkrétně viz *Casadio* str. 178n. pozn 15). Já osobně pochybuji, že by tento leontokefalos byl zpodoběním "filosofického" božstva *Aión* a o mnohem přijatelnější mi připadá názor *Zuntzův* (*Aion im Römerreich. Die archäologischen Zeugnisse*, Heidelberg 1989, str. 13-17), že jde o zobrazení *Ahrimana*.

Prokazatelně může být bůh *Aión* spojován pouze s Alexandrií, kde se dokonce vyvinul pozoruhodný specifický kult tohoto božstva se silnými mysterijními rysy. (Viz Leipoldt-Grundmann I, str.88) Další příklady – Byblos a Berytos – tam uváděné je nutno odmítnout, neboť kult, popřípadě zasvěcení města bohu *Chronovi* znamená, jak vyplývá mj. z předchozí analýzy, něco úplně jiného nežli dedikace božstvu(?) *Aión*. Toto "revoluční" zasvěcení mohlo být i záměrem u města, které mělo být a nakonec se i stalo předobrazem nového světa, města vsutku "stále mladého", které v sobě po několik dalších století mělo koncentrovat intelektuální kvas doby.

32 Srv např. Sk 7,42; Ř 8.38 n.; 1Kor 15,24n.; Kol 2,15; nejvýrazněji snad Gal 4,8 nn.: *Dříve jste však neznali Boha a byli jste otroky bohů, kteří ve skutečnosti bohy nejsou. Nyní jste však Boha poznali; lépe řečeno: byli jste od Boha poznáni. Jak to, že se zase navracíte k těm bezmocným a ubohým mocnostem a chcete se jim dát znovu do otroctví? Dodržujete ustanovení pro dny a měsíce, období a roky!*; poněkud jinak – smířlivěji vyznívá snad jen Kol 2,10 a 2 Pt 2,10/Jud 1,8

mají aióny povětšinou silně osobní rysy, jejich časový, a snad i prostorový význam³³ zůstává leckde zachován. Tedy možnost toho, že by velký démon/archigenétor stvořil celé paralelní "světy/věky zla" nelze pro TP ani potvrdit ani vyvrátit. Ježto je však archigenétor ve své moci omezen oproti bytostem světla, potažmo Logu, je i jeho stvoření nějakým způsobem deficientní. A není nemožné si představovat, že by se tato ontologická deficiencie mohla vztahovat právě na schopnost těchto *aiónů* nabýt právě časového a/nebo prostorového rozměru. To je však pouze spekulace, kterou je možno v tomto případě "zachránit" jednotnost světa. Celková zkušenost s gnózi a jejími motivy spíše svědčí pro to, že podobná "zvrhlá nižší emanovaná jsoucná" mají tendenci se projevovat právě ve hmotě a ve fyzickém, případně i psychickém světě, avšak sotvakdy jen v druhém z nich; a k fyzickému světu rozprostraněnost a časovost nutně patří. Naše otázka proto musí zůstat nerozřešena.

Na úplný závěr bych rád podotkl, že tato práce je už díky zvolené metodice pouze náčrtem zpracování tématu, jež by ve své rozsáhlosti potřebovalo nepochybně speciálně na gnózi monografické zpracování, o jaké se ovšem už před třiceti lety pokusil Zuntz.³⁴ obecně pro celek římského světa, které by vzalo potaz veškeré dochované gnóstické spisy. Rovněž by bylo záhodno provést diverzifikaci hodnocení *aiónu* podle jednotlivých spisů, případně se pokusit určit skupiny spisů, které se v pojetí *aiónu* shodují, respektive kde je jeho ontologický status podobný. To vše musí pro nyní zůstat vyhrazeno dalšímu bádání.

---

33 V TP 39,1-5 jsou ustanoveni nad každým aiónum tři vládcové se jmény.

34 viz. Zuntz, G.: *Aion Gott des Römerreichs*, Heidelberg, 1989; id. *Aion im Römerreich. Die archaologischen zeugnisse*, Heidelberg 1991; id. *Aion in der Literatur der Kaiserzeit*, Wien 1992